❖ కె.బాలగోపాల్

తెలంగాణ-సమాజం-పత్రికారంగ చరిత్ర

తెలంగాణ పత్రికా రంగం చరిత్ర నిర్ధారణకే కాక, పత్రికా రంగానికీ ఇతర సామాజిక రాజకీయ రంగాలకూ గల సంబంధ బాంధవ్యాల విశ్లేషణకు కూడా ముడిసరుకును అందియ్యగల పుస్తకం 'షబ్నవీస్'. ఈ రోజు జర్నలిజం యజమానులకు వ్యాపారమూ, ఉద్యోగులకు వృత్తీ అయిపోయిందిగానీ తొలినాడు అది దేశమంతటా సామాజిక రాజకీయ కృషితోనూ, ఉద్యమాలతోనూ ముడిపడి ఉండింది. తెలంగాణ అందుకు మినహాయింపు కాదు. తెలంగాణకు తన గమ్యాన్నీ గతినీ నిర్ణయించుకునే అవకాశాన్ని కల్పించడం కోసం ఈరోజు విస్తృత స్థాయిలో జరుగుతున్న కృషిలో భాగంగా తెలంగాణ పత్రికా రంగం ఆవిర్భావాన్నీ, ఎదుగుదలనూ దానికి ఇతర సామాజిక కృషితో గల సంబంధాన్నీ రికార్డు చేసే ప్రయత్నం సంగిశెట్టి శ్రీనివాస్ చేశారు. 19వ శతాబ్దం చివరి భాగంలో సాలార్‌జంగ్ సంస్కరణలలో భాగంగా హైదరాబాద్ ప్రభుత్వం చొరవతో రైతులకోసం ప్రారంభించిన 'శేద్య చంద్రిక'తో మొదలుపెట్టి ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్ర అవతరణ దాకా తెలంగాణ నుంచి ప్రచురితమైన పత్రికలన్నిటి గురించీ తనకు అందిన సమాచారం రచయిత ఈ పుస్తకంలో ఇచ్చారు.

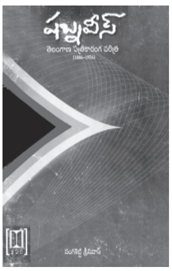

షబ్నవీస్ తెలంగాణ పత్రికారంగ చరిత్ర
సంగిశెట్టి శ్రీనివాస్, **పేజీలు:** 196, వెల: రూ.100,
ప్రతులకు: విశాలాంధ్ర, ప్రజాశక్తి, దిశ,
నవోదయ పుస్తక కేంద్రాలలో

ఇది 'ముడిసరుకు' మాత్రమేనంటే రచయిత నొచ్చుకోరని ఆశిస్తాను. చరిత్ర రచనలో ముడి విషయాల సేకరణా అవసరమే. ఒక్కొక్కసారి అదే విశ్లేషణ కంటే కష్టతరమైన పని. అయితే శ్రీనివాస్ దానికి అక్కడక్కడ కొంత విశ్లేషణ కూడా జతచేశారు. 'బ్రిటిషాంధ్రలో మొదట మత ప్రచారానికై తెలుగు పత్రికలు వెలువడగా ఇందుకు విరుద్ధంగా తెలంగాణ నుండి ప్రథమంగా రైతులకు ఉపయోగమైన వ్యవసాయ పత్రిక వెలువడింది' అని 1886లో ప్రచురణను ఆరంభించిన 'శేద్య చంద్రిక'ను ప్రస్తావిస్తూ శ్రీనివాస్ అన్నారు. 'ఈ తేడాను గమనిస్తే ఆనాటి ఈ రెండు ప్రాంతాల మధ్య గల రాజకీయ, ఆర్థిక, సామాజిక స్థితిగతులు తెలుస్తాయి' అని కూడా అన్నారు. ఆ ఒక్క తేడా నుండి ఇన్ని విషయాలు తెలిసే అవకాశం లేకున్నప్పటికీ తెలంగాణ పత్రికా రంగం ఎదుగుదల ఈ ప్రాంతపు రాజకీయ, ఆర్థిక, సామాజిక స్థితిగతులలో వచ్చిన ఇతర మార్పులతో పెనవేసుకొని నడిచిన వైనం ఈ పుస్తకంలో పొందుపరచిన సమాచారంలో స్పష్టంగానే గోచరిస్తుంది.

పత్రికా రంగం ఎదుగుదలకు విద్యావ్యాప్తి, రాజకీయ చైతన్యం ఒక తప్పనిసరి సందర్భం కాగా, కలవారి పోషణ కూడా (ముఖ్యంగా తొలి దశలో) అవసరమే. మొదటి కారణంగా వరంగల్, రెండవ కారణం వల్ల మహబూబ్‌నగర్ తెలంగాణ పత్రికా రంగం చరిత్రలో ఇతర జిల్లాల కంటే ప్రముఖ పాత్ర వహించాయి. వరంగల్ ఆనాడూ ఈనాడూ కూడా విద్య సంబంధమైన విషయాలలో తెలంగాణలో అగ్రభాగాన ఉంది. కాగా, మహబూబ్‌నగర్ జిల్లాకు చెందిన వనపర్తి, గద్వాల, కొల్లాపురం, అమరచింత మొదలైన సంస్థానాధీశుల ఆర్థిక సహకారం పత్రికా రంగం వ్యాప్తిలో చెప్పుకోదగ్గ పాత్రే నిర్వహించింది.

అయితే హైదరాబాద్ రాజ్యంలో తెలుగువారి ఆత్మగౌరవ ఆరాటంలో భాగంగా గ్రంథాలయోద్యమం, ఆంధ్రజన సంఘం ఉనికిలోకి వచ్చిన తరువాత అవి రాజపోషకుల అవసరం లేకుండా పత్రికా రంగాన్ని తమ పురోగమనంలో భాగం చేసి ముందుకు నడిపించాయి. 1920లలో ప్రచురించనారంభించిన నీలగిరి, తెనుగు పత్రిక, గోలకొండ ఈ వరవడిలో ఆవిర్భవించినవే. వీటికి (ముఖ్యంగా సురవరం ప్రతాపరెడ్డి గారి గోలకొండకు) సంస్థానాధీశుల అండదండలు లేకపోలేదు గానీ వాటికి జవసత్వాలు కల్పించింది ఆంధ్రజన సంఘమూ, గ్రంథాలయోద్యమమూ.

సంస్థానాధీశులు, దేశ్‌ముఖ్‌లు పోషించినంత మాత్రాన పత్రిక అనుసరించిన సంపాదక విధానాలపైన, తాత్విక దృక్పథంపైన వారి ప్రయోజనాల ప్రభావం నూటికి నూరుపాళ్ళు ఉండి తీరుతుందని అనలేం. కానీ పత్రికల నిర్వాహకులే కొన్ని పరిమితమైన సామాజిక వర్గాలకు చెందిన వారయినట్లయితే దాని ప్రభావం గణనీయంగా ఉండక మానదు. తెలంగాణ పత్రికా రంగం పైన బ్రాహ్మణీకం ముద్ర బలంగా ఉండిందని ఈ పుస్తకాన్ని చదివితే అర్థం అవుతుంది. ఈ పుస్తకంలో విశ్లేషణ కంటే విషయ సేకరణకే ఎక్కువ ప్రాముఖ్యం ఇచ్చినప్పటికీ వేరొక సందర్భమైతే ఇది ప్రస్తావనకు తప్పక వచ్చే ఉండేది. పత్రికా రంగం ఆవిర్భావము, ఎదుగుదల నూటికి తొంభై పాళ్ళు బ్రాహ్మణుల చేతిమీదుగా జరగడం దాని స్వభావ స్వరూపాలపైన బలమైన ప్రభావం వేసి ఉంటుందన్న కామెంట్ సహితం కనిపించకపోవడానికి సమకాలీన తెలంగాణ చైతన్యం పైన 'భౌగోళిక తెలంగాణ వాదం' ప్రభావం బలంగా ఉండడమే కారణం అయి వుండాలి. ఈ పుస్తకంలోని విలువైన సమాచారాన్ని రేపు విశ్లేషణ కోసం ఉపయోగించుకునే వారు అదే వైఖరిని అనుసరించరని ఆశిద్దాం.

స్పష్టమైన కరణీకపు వాసన ఉన్న 'షబ్నవీస్' అన్న పదాన్ని పుస్తకం శీర్షికగా శ్రీనివాస్ ఎంచుకోగలిగారంటేనే ఈ 'భౌగోళిక' దృష్టివల్ల రాగల దృష్టి లోపం స్వల్పం కాదని అర్థం అవుతుంది. షబ్నవీస్ అనేది రాత్రివేళ సహితం రాయగలవారు అన్న ప్రశంసా పూర్వకమైన బిరుదం అనీ, తరతరాలుగా కరణీకపు వృత్తి చేసిన 'నీలగిరి' పత్రిక వ్యవస్థాపకులు వెంకట రామనరసింహారావు గారి కుటుంబానికి నిజాం ప్రభువులు ఆ బిరుదు ఇచ్చి ఉంటారనీ, ఆ బిరుదు ఇంటి పేరయి వారు షబ్నవీస్ వెంకట రామనరసింహారావుగా బదలాయింపు చెంది ఉంటారనీ రచయిత వ్యాఖ్యానం. ఉర్దూ బాగా తెలిసిన మిత్రుడొకరితో ఈ విషయం చర్చించగా షబ్నవీస్ అనేది ఒక కరణీకపు వృత్తి విశేషం అని అర్థం అవుతున్నది. పాలనా సంబంధమైన లేఖనం కరణీకపు వృత్తి. ఫర్మానాలు రాసే లేఖకుడిని ఫద్నవీస్ అన్నట్టు రాత్రివేళ రాజాస్థానాల వ్యవహారాలను రికార్డు చేసేవాడిని షబ్నవీస్ అనేవారు. వృత్తి ఇంటి పేరుగా మారడం కొత్త సంగతి కాదు. ఉత్తర భారతదేశంలో కరణీకపు వృత్తిని కాయస్తులు, కరణ్‌లు చేపట్టగా తెలుగునేలలో అది బ్రాహ్మణుల గుత్త అయింది. కరణీకం చేసిన వాళ్ళే తొలినాడు పత్రికా రంగంలో ముందు ఉండడంలో ఆశ్చర్యపోవలసింది ఏమీలేదు. ఎటొచ్చీ అది పత్రికా రంగం స్వభావంపైన ప్రభావం వేసి ఉండగలదన్న స్పృహ కొరవడడం సబబుకాదు.

ఒక పర్యవసానాన్ని రచయితే ఏ వ్యాఖ్యానం లేకుండా ప్రస్తావించారు. సురవరం ప్రతాపరెడ్డి గారు గోలకొండ పత్రిక స్థాపించగానే అది రెడ్ల కొరకు ఏర్పడిందని 'కొందరు శంకించార'ంట. ఎవరు శంకించి ఉంటారో చెప్పకపోయినా ఊహించడం కష్టం కాదు! ప్రతాపరెడ్డిగారు ఆ శంకకు వివరంగా జవాబు చెప్పుకున్నారట కూడా. 'నీలగిరి' వ్యవస్థాపకులైన షబ్నవీస్ వెంకట రామనరసింహారావు గారికి గానీ, అంతకంటే ముందు మహబూబ్‌నగర్ నుండి 'హితబోధిని' నిర్వహించిన బండారు శ్రీనివాస శర్మకు గానీ, 'తెనుగు పత్రిక' నిర్వాహకులైన ఒద్దిరాజు సోదరులకు గానీ ఇటువంటి అగత్యం వచ్చి ఉండదు.

తెలంగాణ పత్రికా రంగం వైతాళికుల కృషిని, తెలంగాణలో సామాజిక వికాసానికి అది చేసిన మేలునూ తక్కువ చేయడం నా ఉద్దేశం కాదు. ఆ కృషిని సమగ్ర దృష్టితో అన్ని కోణాల నుంచి చూడడంలో తప్పేమీ లేదని చెప్పడం మాత్రమే నా ఉద్దేశం. తెలంగాణ మీది అభిమానం మళ్ళీ ఎప్పుడో నాలుగు దెబ్బలు తిన్న తరువాత వర్గస్పృహనూ వర్ణ స్పృహనూ కొత్తగా నేర్చుకోవలసిన అవసరం లేదు. మొదటి నుండీ ఆ స్పృహతో వ్యవహరించినట్టయితే ఆ నాలుగు దెబ్బలూ తప్పించుకోవచ్చునేమో కూడా. ఈ మాటలు నేను కేవలం పత్రికా రంగాన్ని ఉద్దేశించి అనడం లేదని ఎవరూ శంకించనవసరం లేదు. నేనే ఒప్పేసుకుంటున్నాను.

కాగా, తొలినాటి పత్రికల నిర్వాహకుల సాహసం, త్యాగం ఆశ్చర్యం కలిగించక మానవు. హైదరాబాద్ సంస్థానంలో తెలుగు చదివే విద్యావంతుల సంఖ్య చాలా తక్కువ. సభ్య సమాజంలో తెలుగు భాషకు గౌరవమూ తక్కువ. తెలుగువారు సహితం చేతిలో (భాష వచ్చినా రాకున్నా) ఉర్దూ పత్రిక పట్టుకొని కనబడడానికే ఇష్టపడే వారు. అధికార భాష ఉర్దూ కాగా దాని తరువాత గౌరవ మర్యాదలు పొందిన భాషలు హిందీ, మరాఠీ. ఆ నేపథ్యంలో, తెలుగు ప్రజల ఆత్మగౌరవ ఆరా

టంలో భాగంగా తెలుగు పత్రికలు ఆవిర్భవించాయి. వాటికి పెట్టుబడి, పాఠకులు, రచయితలు, విలేకరులు అన్నీ సమస్యలే. గ్రంథాలయోద్యమం, ఆంధ్ర జనసంఘం వెనువెంటనే రావడం పత్రికా రంగానికి ఊతం ఇచ్చి (తిరిగి తాము ఊతం పొంది) నప్పటికీ పత్రికా నిర్వహణ పెద్ద భారంగానే ఉండింది. తెలంగాణకు వెలుపల నున్న ('బ్రిటిషాంధ్ర') తెలుగువారి చిన్నచూపు ఈ భారాన్ని మరింత పెంచింది.

ఇటువంటి పరిస్థితులలో తెలంగాణలో తొలి స్వతంత్ర తెలుగు పత్రిక హితబోధిని 1913లో మహబూబ్‌నగర్ నుండి ప్రచురించబడడం ఆశ్చర్యాన్నీ, ఆనందాన్నీ కూడా కలిగిస్తుంది. ఈ రోజు సహితం ఎవరైనా ఒక పత్రికా ప్రచురణకు మహబూబ్‌నగర్‌ను ఎంచుకునే సాహసం చేస్తారనుకోను! కానీ 90 ఏళ్ళ కింద ఆయుర్వేద వైద్యుడు శ్రీనివాసశర్మ ఆ సాహసం చేయడమేకాక తెలంగాణ పత్రికా రంగానికి బాటవేసి చూపించారు.

వెనువెంటనే పుట్టిన తెనుగు పత్రిక (1921) ప్రచురణ వరంగల్ జిల్లాలోని ఇనుగుర్తి నుండి జరగడం ఇంకా ఆశ్చర్యం కలిగించే విషయం. నిన్న మొన్న 'కాడా' రోడ్లు వచ్చేంతవరకు ఇనుగుర్తికి మట్టిరోడ్డు, మెటల్ రోడ్డే తప్ప డాంబర్ రోడ్డు కూడా లేదు. రైలు కేసముద్రంలో దిగినా, మహబూబాబాద్‌లో దిగినా దుబ్బనూ ఎండ వేడినీ తిట్టుకుంటూ ఇనుగుర్తికి పోవలసిందే. అటువంటి ఊరికి ఆనాడే మద్రాసు నుండి ముద్రణాలయం తీసుకొచ్చి పత్రిక అచ్చువేసే పట్టుదలను మెచ్చుకోవలసిందే. (ఆ ఊరి 'మట్టి' గొప్పతనమేమోగానీ అదే పట్టుదలతో తరువాతి కాలంలో ఇనుగుర్తి వాసులు క్రీడలలో రాణించారు. వాలీబాల్ క్రీడలో జాతీయ స్థాయిలోనే గుర్తింపు పొందారు.)

తొలినాటి తెలంగాణ పత్రికలు దినపత్రికలు కావు. కాబట్టి కేవలం వార్తాపత్రికలూ కావు. ఆంధ్రప్రాంతంలాగ ఇక్కడ కూడా క్రైస్తవ మత ప్రచారంలో భాగంగా వెలిసిన పత్రికలున్నాయి. హైందవ ధర్మ ప్రచారం లక్ష్యంగా గల పత్రికలూ ఉన్నాయి. 'ఆది హిందువుల' (ఈనాటి భాషలో దళితుల) సమస్యలనూ, ఆకాంక్షలనూ వ్యక్తీకరించిన రెండు పత్రికలున్నాయి. (రెండింటి స్థాపకులూ భాగ్యరెడ్డివర్మ గారే). వృత్తి కులాలలో పద్మశాలీలకు ప్రాతినిధ్యం వహించిన పత్రికలు మూడు ఉన్నాయి. రైతులనూ వ్యవసాయ రంగాన్నీ లక్ష్యంగా పెట్టుకున్న పత్రికలున్నాయి. బడి పిల్లలనూ అధ్యాపకులనూ లక్ష్యంగా పెట్టుకున్నవీ ఉన్నాయి. సాహిత్య పత్రికలు చాలా ఉన్నాయి. అయితే ప్రధాన పత్రికలైన నీలగిరి, తెనుగుపత్రిక, గోలకొండ మొదలైనవి ఏక సమయంలో వార్తాపత్రికలు, సాహిత్య పత్రికలు, సమాజ సంస్కరణ కృషికి వేదికలు, అన్నిటినీ మించి హైదరాబాద్ సంస్థానంలో తెలుగు ప్రజల ఆత్మగౌరవ వేదికలు. అందువల్ల 20వ శతాబ్దపు తొలి అర్ధ భాగానికి చెందిన తెలంగాణ ప్రాంతపు సాహిత్య, సామాజిక, రాజకీయ రంగాలకు చెందిన ప్రముఖులందరి పేర్లూ పత్రికా రంగం చరిత్రలో కనిపిస్తాయి.

సురవరం ప్రతాపరెడ్డి, మాడపాటి హనుమంతరావు, భాగ్యరెడ్డి వర్మ, దేవులపల్లి రామానుజరావు, వట్టికోట ఆళ్వారుస్వామి, రావినారాయణరెడ్డి, పాములపర్తి సదాశివరావు, బూర్గుల రామకృష్ణారావు, కొండా వెంకట రంగారెడ్డి, కోదాటి రామకృష్ణారావు – తెలంగాణ పత్రికారంగం వికాసానికి కృషి చేసిన, లేక తోడ్పడిన వారి జాబితా రాస్తే మొత్తంగానే తొలినాటి తెలంగాణ ప్రముఖుల జాబితా, తెలంగాణ సామాజిక రాజకీయ జీవితాన్ని రూపకల్పన చేసిన ప్రముఖుల జాబితా అవుతుంది. తెలంగాణలో తొలినాటి పత్రికా రంగం సామాజిక మార్పుతోనూ కృషితోనూ అంతగా పెనవేసుకొని ఉంది. అందువల్ల పత్రికా రంగం చరిత్రకు ఆధారం కాగల ముడి సమాచారాన్ని అందజేసే ఈ పుస్తకం తెలంగాణ సామాజిక చరిత్ర రచనకూ అదే మోతాదులో తోడ్పడగలదు.

విలువైన సమాచారాన్ని విషయ నిమగ్నతతో సేకరించి ఒకచోట ఇచ్చిన ఈ పుస్తకాన్ని ఇంకొంచెం శ్రద్ధగా ఎడిట్ చేసి ఉంటే బాగుండేది. పునరుక్తి దోషమూ వ్యాకరణ దోషాలూ ఉండకూడనన్ని ఉన్నాయి. తెలంగాణకు చెందిన తొలి స్వతంత్ర తెలుగు పత్రిక అయినంత మాత్రాన హితబోధిని గురించి ప్రతీ విషయమూ రెండుసార్లు చెప్పవలసిన అవసరం లేకుండె. వ్యాకరణం మాటకొస్తే, వాక్యం పొడవయితే కర్తను రెండవసారి ప్రవేశపెట్టే దోషం ఉపన్యాసకులలో తరచుగా కనిపిస్తుంది. పండితులు ఈ దోషాన్ని ఏమంటారో గానీ వచనంలో ఇది దొర్లడం అజాగ్రత్త ఫలితమే. 'ఈ పత్రికలో' అని మొదలుపెట్టి 'ఈ పత్రికలో ఉంది' అని ముగించే తరహా వాక్యాలు ఈ పుస్తకంలో డజను దాకా ఉన్నాయి.

తెలంగాణ ప్రజలు తమను తాము తెలుసుకోవడం కోసం చేస్తున్న కృషిలో భాగంగా ఈ పుస్తకాన్ని ప్రచురిస్తున్నట్టు ప్రచురణ కర్తలు (కవిలె) చెప్పారు. తెలంగాణ ప్రజలేకాక తెలంగాణను ప్రేమించే వారందరూ ఈ కృషిని ఆహ్వానిస్తారు. ఇంకా జరగాలని కోరుకుంటారు. ✪

✥ ఈ వారం కవిత ✥ కె.శివారెడ్డి

నెమరువేత

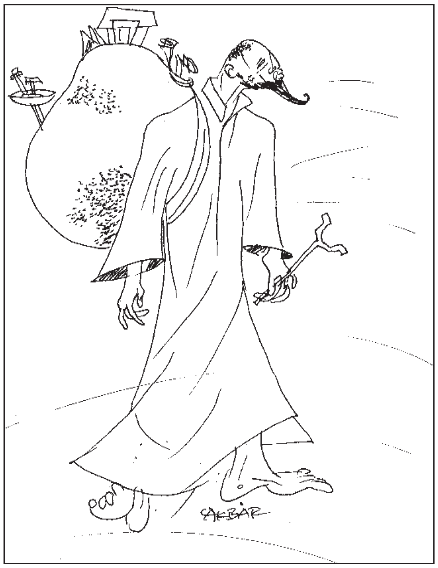

ఎక్కడ మొదలవుతుందో తెలియదు
భూగర్భ జలధారలా వంపులు తిరుగుతూ
మెలికల పాము
చిన్న చిన్న మలుపుల్తో చకచకా మిరుమిట్లతో–
ఒక అపరిచితుడు
అకస్మాత్తుగా సుపరిచితుడయినట్టు
కలివిడిగా, కలుపుగోలుగా, కలయతిరుగుతూ
అంతలోనే ప్రత్యక్షం, అంతలోనే అంతర్ధానం
ఎక్కడ మొదలవుతుందో తెలియదు
సులినొప్పిలా, సన్నని జాలులా–
అది పరిమళ స్పర్శా కాదు, కాకుండానూ ఉండదు,
తెగదు, పార్శ్వపునొప్పిలా
నిత్యం నములుతూ–
ఒక తెగని నెమరువేత–
దేన్ని వర్ణిస్తున్నానో, అది వర్ణన కందదు
అనుభవం నిజమే
రాత్రంతా వర్షం కురుస్తున్న మాటా నిజమే
తడిసిన జాడల్లేవు కానీ
వర్షానుభవం వుంది, బరువెక్కటమూ వుంది
లేవలేని రెక్కలూ వున్నాయి–
ఎక్కడ ఎప్పుడు మొదలయిందో తెలియదు,
బుద్ధా! వుండు
నేనూ వస్తున్నా
అన్నింటినీ వదిలి కాదు
సర్వ సరంజామాతో, సర్వబంధనాల్తో
◆